

Svadbeni običaji grižansko-belgradskog kraja potkraj 19. i početkom 20. stoljeća

Katica Barbarić*

Sanja Škratić**

* Grižane, HR-51244 Grižane

** Centar za kulturu Dr. Ivan Kostrenčić

Školska 1, HR-51260 Crikvenica

ured@kultura-crikvenica.hr

skratiscanja@gmail.hr

UDK392.51(497.561Grižane)“18/19“

stručni članak

professional paper

Sažetak

Članak donosi opis tradicijskih svadbenih običaja stanovnika sela i zaselaka na području Grižana, mjesta u Vinodolskoj općini. Obuhvaćeno je razdoblje unutar zadnjih desetljeća 19. i prvih desetljeća 20. stoljeća u kojem se život na selu postupno mijenja i modernizira pa se polako gase i tradicijski običaji. Pritom koautorica članka Katica Barbarić poseže za vlastitim sjećanjima iz djetinjstva, neposredno prije i za vrijeme Drugog svjetskog rata, i pričanjima starijih stanovnika koje je slušala kao mlada osoba. Korišteni su i zapisi učiteljice Zorke Löschner Zastavniković koja je umirovljena 1945. i učitelja Dragutina Šepića koji je službovao do 1910.

Brakove su u prošlosti dogovarali roditelji, a posredovala je neka starija rođakinja koja je roditeljima djevojke prenosila poručak, poruku. Tek nakon toga dolazili su prosci kad su bili sigurni da bračna ponuda neće biti odbijena. Po dolasku mladoženjinih svatova pred mladenkunom kućom odvijalo se pregovaranje, a znali bi naići i na zaključana vrata pa su morali glasno dozvati ukućane. Svadbenu povorku predvodio je korovenja noseći u rukama okićenu korenicu (struk crnog zelja) i mali baril s vinom. U kući mladenke pjevala se iz davnina naslijeđena pjesma Kad se je kćerčica od majke dilila. Mladenkin miraz nosile su djevojke i mlade snahe u njen budući dom. Život mladog para odvijao se u obiteljskoj zajednici u kojoj su svekar i svekrva o svemu odlučivali. Usporedo s nestajanjem velikih zadružnih porodica u prvim desetljećima 20. stoljeća, nestajao je i običaj da roditelji svojoj djeci biraju bračnog partnera i ugovaraju brak.

U članku su opisani različiti svadbeni običaji koji su se u svojim glavnim sadržajnim odrednicama očuvali do sredine 20. stoljeća. Tragove pojedinih običaja u današnje vrijeme može se prepoznati u šalama i anegdotama kojima se zabavljaju svatovi.

Ključne riječi: tradicijski svadbeni običaji, područje Grižane-Belgrad, Vinodol, konac 19. stoljeća, početak 20. stoljeća

Uvod

Mjesto Grižane-Belgrad smješteno u Vinodolskoj općini obuhvaća 17 sela i 40 zaseoka (Barbarić, Škrgatić 2015: 74 - 75). s prosječno malim brojem stanovnika u današnje vrijeme (953 stanovnika prema popisu iz 2021.). Još početkom 20. stoljeća mjesto je sa svim svojim selima imalo 3789 stanovnika (1900.) i 3931 stanovnika (2010.), ali se tijekom narednih desetljeća taj broj stalno smanjivao jer su Grižanci u sve većem broju na duže vrijeme ili trajno napuštali rodi kraj (Kelemen, Lončar 2011: 185-190). Tradicionalno su odlazili na privremeni rad u druge krajeve i kontinente, često prekomorske, pa su mnogi i zauvijek iselili (Barbarić, Škrgatić 2015:102). Tijekom 20. stoljeća život stanovnika grižanskih sela brzo se modernizirao i pratio napredak bližih urbanih sredina. U čitavom grižansko-belgradskom kraju odavna se počeo javljati građanski način života i ponašanja. Mnogo su toga domaći ljudi donijeli iz stranog svijeta idući za poslom, gdje su štošta vidjeli, doživjeli i doma donijeli te o svemu pripovijedali.

Mijenjale su se i napuštale stare gospodarske aktivnosti pod utjecajem općih društveno-ekonomskih promjena. Mlađi naraštaji smatrali su zastarjelima mnoge tradicijski običaje svojih predaka, pa su ih nastojali mjenjati, osuvremenjivati, a jednako tako i svadbene običaje. Još koncem 19. stoljeća svadbe su se održavale po ustaljenim pravilima koja su se generacijama prenosila, o čemu svjedoče zapisi nekadašnjih učitelja pučke škole u Grižanama, učiteljice Zorke Löschner Zastavniković i učitelja Dragutina Šepića.

Kako više nema baka i djedova s kojima bi mogli porazgovarati o nekadašnjim običajima, a posebno o običajima vezanim uz ženidbu i pripremanje svadbe, ovaj je članak temeljen na pričanju i podacima koje je Katica Barbarić, rođena Lušićić (1935.) u selu Šarari, doznala tijekom dužeg vremena od starijih mještana. Uglavnom se radi o osobama rođenim u drugoj polovici 19. stoljeća koje su živjele do sredine 20. stoljeća. Nekih običaja grižansko-belgradskog kraja Katica Barbarić sjeća se i sama i doživjela ih je u svojem djetinjstvu i ranoj mladosti, pa je svoja saznanja nastojala zabilježiti upravo onako kako su joj ostala u sjećanju. O ženidbenim običajima grižansko-belgradskog kraja pisala je već ranije za *Besedu*, posebno izdanje *Novoga lista*, a taj tekst je obuhvaćen ovim člankom i proširen.

Svadbene svečanosti u starijim vremenima, prije Drugoga svjetskog rata, sastojale su se od brojnih ustaljenih pravila. Odvijale su se u tri vremenske faze počevši od izbora djevojke, buduće snahe, i dogovora za svadbu između dviju obitelji, do priprema za svadbu i same svadbe. U današnje vrijeme još se mogu prepoznati tragovi nekih tradicionalnih običaja i pravila, jer su se sačuvali u obliku šala i anegdota kojima se zabavljaju suvremeni svatovi.

Poruke i dogovori za ženidbu

Kad se obitelj odlučila za neku djevojku, poslali bi poruku, *poručak* njezinim roditeljima po kojoj starijoj rođakinji, vještoj dogovaranju. Nakon toga ona bi došla u kuću djevojke, pozdravila bi domaćine i zatim rekla zbog čega je došla. Rekla bi:

Faljen Isus i Marija, prihajen z veselin poručkon. Čuli smo da imate lipu i dobru maletinu, ku je zagljedal naš rođak, pa va njegovo ime i cele familije nosin van poručak. Ako se odlučite za njega recite kad bi mogal prit zaprosit nje ruku. Njemu se ona dopada i otel bi ju imit za svoju životnu družicu.

Žena koja bi došla s *poručkom* donijela bi sa sobom baškote u *gospockon košiću*, pokrivene bijelom salvetom. Dogovorili bi se kad bi mogli doći pros-

Pir u Grižanama kod vrela Bačevo 1909. godine.
Izvor: Centar za kulturu Dr. Ivan Kostrenčić.

ci, ali se znalo dogoditi i da mladić bude odbijen. Prosci bi djevojci donijeli jabuku ili naranču. Budući zet došao je prvi put u kuću djevojke tek nakon što su njih dvoje prvi puta skupa išli na misu, da ih se vidi zajedno. Iza mise prošetali bi se po mjestu držeći se za ruke, a zatim otišli u kuću kod djevojke na objed. Tada se u selu znalo reći: *Ne hote knjin, oni danas mladoga štuju*. Nakon toga bi se dogovorile zaruke, na kojima je mladić djevojci dao prsten, pa se tada znalo reći da ju je s time *kaparal*. Isto tako, kad je mladić morao ići na odsluženje vojnog roka, dao bi prsten djevojci kao zalag da ga čeka dok se ne vrati.

Nakon definitivnog dogovora za ženidbu, mladenci bi otišli u crkvu dogovoriti datum vjenčanja sa župnikom, koji je iza toga tri nedjelje za redom objavljivao tu vjest u crkvi, govoreći ispred oltara: *Ako tko zna kakvu prepreku, neka sada kaže ili neka zauvijek šuti*. Sva vjenčanja morala su se obaviti do adventa ili najkasnije do pepelnice. Od pepelnice do Uskrsa nije bilo ženidbi, a kad je prošao Uskrs (*Vazam*) opet se išlo raditi po svijetu, pa za ženidbe nije bilo vremena. Mladi ljudi išli su nešto zaraditi da bi dokazali kako su *dobra partija* za ženidbu i da su sposobni zaraditi za ženu i obitelj. Bilo je ponosno ženiti se zimi i u vezi s tim stariji ljudi su znali reći: *Ča se vleti dogodi ne traje dugo ko ni letnji snig i letnji mačići*. Još bi rekli da se *v leti ženi od ljubavi, a po zimi po potribi*. I dodali bi: *Kako je da je, glavno da je sretno*. Recimo još i to da je mladenac prije ženidbe morao ići na pregled kod liječnika i dobiti potvrdu da je zdrav i da je sposoban uzdržavati svoju ženu i obitelj.

Spremanje svadbe, miraz i darovi

Nakon što se dogovorilo o datumu ženidbe i svadbe, mladenci su išli zajedno pozivati goste na svadbju. Pozivala se obitelj, najbliža rodbina, kumovi, *korovenja*, predvodnik svatova (Barbarić I. 2016: 94), djeveruše, stari svat i bliži prijatelji. Svirača ili glazbu izabrao bi i plaćao mladoženja. Stari svat nosio je okićenu *korenicu* (struk crnog zelja) i mali baril s vinom. Svatovi su se razlikovali po cvijeću kojim su ih okitili u kući kod mladenke. Mladenci, kumovi, *korovenja* i djeveruše imali su malo ljepše cvjetove od ostalih. Djeveruše su imale u kosi bijelo cvijeće, koje su kao i ostalo cvijeće za svatove prethodno izradile djevojke i mlade snahe od krep papira, čempresa i ružmarina. Stol za svatove bio je okićen zimzelenom povijušom, *povinkun*, ružmarinom, a rubovi stola ukrašavali su se malim vjenčićima izrađenim od *povinki* koji su visjeli na bijelim trakama. Mladenku je *za poč na zakon* uređivala *umična*, spretna žena, obično *šilica*. *Mlada* je bosonoga čekala *mladog*. Kad joj je donio cipele kumovi su ju obuvali i stavljali novac u cipele da joj *ne klapaju*.

U starija vremena na svadbama su svirali svirci na *sopelama* i *gajdama* (*sopile* i *mišnice*), a tek u kasnijim vremenima dolaze tamburaši i harmonikaši.

Svadba Danice Šarar iz Miroši i Ivana Bartinja iz Belgrada u Grižanama oko. godine.
Izvor: Obiteljska zbirka Katice Barbarić.

Najprije su svirali na *harmonici trestinki*, dok je harmonika s dvijesto basova došla malo kasnije, pred Drugi svjetski rat. Svatovi mladoženje okupljali su se u njegovoj kući odakle su uz pjesmu i svirku išli pješice po mladenku *za otići na vjenčanje*. Obično su kod mladenke naišli na zaključana vrata, pa su lupajući po vratima molili da im otvore objašnjavajući da traže izgublenu ovčicu i djevojku koja ju čuva. Domaćini bi im podvaljivali druge djevojke umjesto mladenke i izvodile su se razne šale dok na koncu ne bi doveli pravu mladenku.

U kući mladenke dočekali su ih njezini svatovi i svi zajedno dobro su počašćeni.

Kada se to sve lijepo obavilo majka je blagoslovila kćerku, da pođe srećom i Božjim blagoslovom. Svatovi bi nakon toga zapjevali pjesmu *Kad se je kćerčica od majke dilila*.¹

Svaki svat znao je gdje mu je mjesto u paradi koja je išla na vjenčanje. Takav je red bio i za stolom, znalo se gdje će tko sjediti i pored koga. Svatovi mladoženje bili su malo privilegirani i imali su prednost pred mladenkinim svatovima. Uz mladoženju sjedili su kum i kuma te njegovi roditelji i ostala obitelj. Mladenkina obitelj i svatovi sjedili su sa strane, a najčešće s druge strane stola, nasuprot mladencima. U paradi se išlo ovim redom: predvodnik

¹ Članice vokalne skupine *Vinodolke* prikupile su tekstove starih pjesama i objavile ih 2011. na kompaktnom disku u izdanju Centra za kuturu *Dr. Ivan Kostrenčić*.

(korovenja) s djeverušama, svirači, mladenci koje vode njihovi kumovi, prva rodbina mladoženje, prva rodbina od mladenke, ostali svatovi i na kraju stari svat.

Kad se je kćerčica od majke dilila

Kad se je hćerčica, kad se je hćerčica
Kad se je hćerčica od majke dilila

Ona juj pitala, ona juj pitala
Ona juj pitala, Božjeg blagoslova

Blagoslovi majko, blagoslovi majko
Blagoslovi majko, belo ruho moje

A ja ću majčice, a ja ću majčice
A ja ću majčice, bele ruke tvoje

Tuja majka majko, tuja majka majko
Tuja majka majko, malo kruha daje
Malo kruha daje, još manje milosti

Hodi hćerko zbogon
Hodi hćerko zbogon
Hodi hćerko zbogon
Z Božjim blagoslovon

Svatovi u selu bili su veselje svih mještana, pa kada su se mladenci vraćali iz crkve s vjenčanja, iznosili su pred svatove vino zakuhano s medom, malo ulja i papra. Zakuhano vino davalo se u zdjelicama iz kojih su svatovi redom pili.

Ženidba se obavljala nedjeljom, a darovi su se donosili subotom. Darove nisu nosili samo svatovi, nego cijelo selo i daljnja rodbina. U kuću mladenke, uz dar obično se nosila zdjelica žita, veliki kolač, kuglof i drugo. Mladenkin miraz nosile su djevojke i mlade snahe, a namještaj se vozilo na kolima. Krevet mladencima pripremila bi prva rođakinja mladenke, pa se znalo staviti u krevet nešto za šalu. U kući mladenca bio je veseo doček i veselje bi potrajalo dugo u noć. Bogatija djevojka za miraz bi dobila i šivaću mašinu, što je tada bio veliki kapital za kuću. Uz robu i drugo mladenka je obavezno morala donijeti motiku, košaru, *oprtnu*², srp, konop za vezanje bale sijena, plahtu za nošenje suhog lišća, grablje i još štošta što rabi za poljoprivredne radove. Bio je običaj da dovede i štogod od blaga, obično ovcu. Miraz se spremao duže

² Plašćenica za nošenje bremena tkana od domaće vune (Barbarić I. 201: 149).

Vjenčanje Josipa Lušićića 26. kolovoza 1934. Izvor: Obiteljska zbirka Katice Barbarić.

vrijeme, tako da su djevojke već od djetinjstva pripremale ručni rad, plele čarape i drugo, računajući na buduću udaju.

Hranu za svadbu kuhale su domaće žene koje su bile spretnije u pripremanju jela. Jedna od poznatijih kuharica u Grižanama bila je nona Katice Barbarić, Jelena Stipančić, rođena 1874, koju su svi zvali teta Jelica Andričeva. Bila je spretna u tome poslu, pa su ju pozivali na sve strane da kuha za svatove. Kuhala je za svadbe, karminе i druge značajne događaje, pa je i u dubokoj starosti nadzirala kuharice i kad se 1958. udavala njena unuka Katica. Kuhanje za svadbu bio je veliki posao. Ranije su se kuhala jednostavnija jela, uglavnom variva, a kasnije je došla u modu sarma. Obično se prije vjenčanja kuhao gulaš. Pečenka od domaćeg blaga, najčešće ovčetine, bila je glavno jelo od uvijek, pa se često pripremala i za svadbe. Kuhala se kokošja juha, kiselo zelje, suho meso i to sve domaće. Sve što se na svadbi jelo priskrbilo se doma i na vlastitoj zemlji. Od kolača najčešće se pripremala pogača, zatim kuglof, orehnjača, pekmezača, puhanci (fanjki), fritule, *štrudel* od sira i sitni kolači. Od 20-ih godina prošlog stoljeća počelo se svega pripravlјati u većim količinama i različitiје kuhati. Pripravljali su se razni slatkiši i počelo se praviti torte. Pazilo se kako će se servirati jelo na stolu. Suđe se posuđivalo i od susjeda kad ga je trebalo više zbog većeg broja svatova. Kako bi svaki dobio natrag svoje posuđe ono se označavalo urezivanjem znakova. Svadba se obično održavala

u kući mladenke. Da bi bila što svečanija stol se posebno uredilo i ukrasilo. Ulazna vrata bi se okitila vijencem, kao i soba u kojoj su bili svatovi. Za djecu bi se postavio poseban mali stolić.

Kad je mlada snaha nakon svadbe došla u kuću supruga prvi puta je svekrvu nazvala majkom. Bilo je to ovako. Svekrva bi u čašu metnula med i vino, a snaha bi upitala: *Majko što je u čaši?* Na to bi ona odgovorila: *Med, vino i dobra volja. Dobro došla kćerko u našu kuću.* Snaha je obavezno darivala svekrvu, svekra, djevere, jetrve i zaove. Dala bi im čarape, sokne, košulje, marame, ručnike i drugo. Kad je mladić postao zet dobio bi od tasta *kosiricu* – džepni nož na kraju malo zakrivljen s ručkom od kosti, što je bio znak da mora preuzeti brigu o vinogradu i o čitavom gospodarstvu.

Svadba suautorice članka Katice Barbarić rođene Lušićić održana je 1958. Odvijala se uglavnom po suvremenim običajima. Više nije bilo *poručka* jer su Katica i Ivica Barbarić bili samostalni obrazovani ljudi, oboje zaposleni, on u Zagrebu, a ona u Crikvenici u računovodstvu građevnog poduzeća *Primorac*. Svatovi su došli po nju u selo Šarare te su pješke otišli u Grižane na vjenčanje u matičnom uredu. Potom su sa šezdesetak svatova otišli na ples u Domu, kao što je to bilo uobičajeno od 1925. kada je Dom sagrađen. Ples je trajao do 20 sati, a zatim su otišli pješke u selo Šarare jer je bilo uobičajeno da se večera za svatove priredi u mladenkinjoj kući. Veselje je trajalo do jutarnjih sati. Roditelji Ivica Barbarića živjeli su u Zagrebu, pa su i mladenci nakon vjenčanja otputovali u Zagreb. Slično su izgledala i druga onodobna vjenčanja jer je velik broj Grižanki i Grižanaca nakon Drugog svjetskog rata našao posao u drugim mjestima i gradovima.

Zapisi nekadašnjih učitelja o ženidbenim običajima³

Učiteljica Zora Löschner Zastavniković⁴ iz Grižana poticala je njegovanje i čuvanje kulturne baštine vinodolskog kraja. Službovala je u prvoj polovici 20. stoljeća te iz toga razdoblja potječe nekoliko njenih zapisa vezanih uz kul-

³ Zapisi dvoje učitelja sačuvani su samo djelomično u prijepisu koji je sačinila Katica Barbarić. Nije poznato gdje se nalaze izvorni zapisi.

⁴ Rođena je 9. prosinca 1889. godine u Grižanama i krštena kao Zora Vjekoslava Löschner. Otac, Vjekoslav Alois Löschner, bio je ovlašten i mjernik porijeklom iz Češke, a majka Katarina Barac rođena je u Grižanama i bila je kći liječnika Mihovila Barca. Godine 1908. Zora Löschner završila je Žensku učiteljsku školu sestara milosrdnica u Zagrebu i ubrzo dobila posao učiteljice. Udala se 1927. za učitelja Danu Zastavnikovića. Bila je dugo godina učiteljica u Triblju, Grižanama i Crikvenici, a jedno vrijeme i u Brinju. U crikveničku školu dolazi 1934., da bi 1940. preuzela dužnost ravnateljice i vodila školu u burnim ratnim vremenima sve do kraja Drugog svjetskog rata 1945. Preminula je 1968. i pokopana u Grižanama.

Mladenka s visokom cvjetnom kapom 1938. u selu Bizek kod Zagreba. Sličnu cvjetnu kapu griških mladenki opisala je Zora Zastavniković. Izvor: Vitez 2000: 336

turnu tradiciju Grižana. Između ostaloga, opisala je kako se nekada oblačila mladenka za svadbu. Ona kaže da je *prema predaji ženidbena roba mladenke nekada bila crvene boje. Haljina je bila izrađena od finijeg platna i nabrana. Na glavi je imala visoku kapu složenu od raznobojnih umjetnih cvjetova, a s kape su preko leđa visjele vrpce – kurdeli u raznim bojama. Ta ženidbena kapa zvala se je bisirnica. Takvu ženidbenu opremu nisu mogle imati sve mladenke, pa se posuđivala, obično od nekog trgovca. Još sredinom 20. stoljeća slične cvjetne kape nosile su mladenke u drugim dijelovima Hrvatske, primjerice u Zagorju i Slavoniji (Vitez 2001: 336, 337). U grižansko-belgradskom kraju ova se tradicija dosta rano izgubila što se može zaključiti iz zapisa učiteljice Zastavniković. Ona ističe da su se mladenke nekada odijevale u crveno te da je za to doznala iz usmene predaje. Očito se to više nije običavalo u njenom djetinjstvu koncem 19. stoljeća, jer bi pedantna učiteljica za to svakako znala, a onda i opisala u svojim bilješkama. Možemo zaključiti da se više nisu nosile ni cvjetne kape, a nije se odjevala ni narodna nošnja što potvrđuju i fotografije vjenčanja iz prve polovine 20. stoljeća.*

U 20. stoljeću vinodolske mladenke odijevale su se po gradsku modi u duge bijele haljine od svile, s krunčicom i velom na glavi, u skladu modnim promjenama i stilovima. Na ruci se nosio vjenčani prsten – *verica*, koji nije uvijek bio zlatan, često i od mjedi, a znalo se i posuditi prsten samo za dan vjenča-

Vjenčanje Dragice i Mate Lušićića u Šararima. Veljača 1943.
Izvor: Obiteljska zbirka Katice Barbarić.

nja. Takav prsten zvao se *panmana*. Od nakita nosili su se koralji i naušnice i to najviše *morci* – morčići. Čak su i muškarci na uhu nosili po jednu naušnicu – *morac*. Koralj se rado nosilo jer se vjerovalo da čuva od uroka.

Muškarci su za ženidbu oblačili tamnoplavo odijelo, *veštid*, a u ranije vrijeme tamnoplavo ili bijelo narodno sukneno ruho i bijele štikane košulje. Nosili su kravatu – *šjarpicu* ili mašnu – *fijok* ispod vrata, a glavu se obavezno morao pokriti šeširom.

Dragutin Šepić, učitelj i ravnatelj škole u Blaškovićima od 1895. do svoje smrti 1910. godine, o običajima prilikom vjenčanja i udaje djevojke piše⁵:

Zanimljivi su običaji prilikom vjeridbe djevojke za udaju, prošnje i zaručka. Zatim na dan vjenčanja 'na ponjavu' kamo se bacaju novci. Po objedu kod mladenke metnu na stol ponjavu. Uz nju se postave mladenci s kumovima. Kumovi bace najprije svoj prilog, a zatim pozivaju prisutne i rod, uz razne šaljive dosjetke, koji bacaju novce koliko tko hoće. Dobiveni novac pripada mladenki koja s njim daruje svog mladog, a ovaj ga uruči svojim roditeljima kad se navečer povrate u zadružnu kuću svi gosti, gdje se opet časte do zore.

⁵ Nije poznato gdje se nalazi izvorni zapis. Ovaj prijepis sačuvala je Katica Barbarić.

Svadbe su se obično održavale u zimskom

Iza ponoći došle bi maskare na svadbu, radile kojekakve komedije, plesale i bile dobro počašćene. Zadržale bi se po nekoliko sati i veselo poskakujući i pjevajući prošle. Pjevale bi *Želimo vam sreću i neka vam Bog da sina*. Iza četiri sata ujutro mladenci bi išli spavati, a svatovi bi ostali dalje plesati. Kad su se svatovi razilazili svaki je dobio komad kolača i reklo bi se: *Evo van malo pira da odnesete doma*. Dijelili su svatovima kolač kojeg su mladenci dobili kao znak da im u životu nikad ne manjka kruha i da žive u ljubavi i blagoslovu.

Kad se mladenka ujutro ustala, najprije je pomela i uredila kuću, a iza toga svekrva ju je odvela na studenac po vodu, jer je morala vidjeti od kuda se nosi voda. U prvoj vodi koju je donijela umili su se mladenci, a zatim su svi u kući oprali ruke.

Iz svega ovoga vidi se da je ženidba bila jako važna, jer je odlučivala o tome kakva će biti budućnost obitelji. Borba za komad kruha i preživljavanje bili su važniji od same ljubavi, pa su se brakovi često sklapali iz interesa. Život u zajedništvu u kući muža bio je tako organiziran da su svekar i svekrva o svemu odlučivali i držali novac. To su bila vremena u kojima je samo dobro organizirano gospodarstvo moglo ići naprijed i obitelj dobro živjeti.

Američko vjenčanje Grižanaca u iseljeništvu. Izvor: Obiteljska zbirka Katice Barbarić.

Mladi su se ženili, djeca se rađala, muški išli po svijetu za zaradom. Puno ih se nije nikad vratilo, a žene su same odgajale djecu, pazile starce i mnoge više nikad nisu vidjele muža. Škole su bile pune djece, jer se željelo da se opismene i lakše žive.

Puno toga je iza nas, vrijeme i događaji su prošli, ostali su bregovi i kame-nje koji pamte prošlost i prizivaju svoje ljude da ne zaborave ovaj lijepi vinodolski kraj, njegove običaje i tradiciju i da se od svakud vraćaju u njega.

Zaključak

Potkraj 19. i u prvim desetljećima 20. stoljeća u grižansko-belgradskom kraju bili su još živi mnogi tradicijski svadbeni običaji iz prošlih vremena, o čemu svjedoče zapisi dvoje grižanskih učitelja, Zorke Löschner Zastavniković i Dragutina Šepića. Način života i gospodarske aktivnosti u to doba još uvijek su se odvijali po nasljeđenim pravilima i običajima. Dio tih običaja, oslanjajući se na pričanje starijih sumještana iz sela Šarari, zabilježila Katica Barbarić i objavila u svome članku objavljenom u prilogu *Beseda u Novom listu*. Prema najstarijem sačuvanom opisu svadbenih običaja koje je zabilježio učitelj Dragutin Šepić može se zaključiti da su u vrijeme njegova službovanja u školi u Blaškovićima,⁶ na prijelazu 19. u 20. stoljeće Grižanci još uvijek živjeli u zadružnim zajednicama. Šepić spominje običaj darivanja mladenke bacanjem novca *na ponjavu* koju se prostrlo na stol u mađenkinjoj kući. Darivanje je bilo javno i svi su mogli vidjeti koliko je tko od kumova i svatova bacio novca. Skupivši novac mladenka ga je darovala *svom mladom* (mladoženji), a on ga je potom predao svojim roditeljima, što jasno ukazuje na hijerarhiju unutar zadružne obitelji. Jasno je da mladenci nisu imali slobodu izbora budućeg bračnog partnera.

Svadbene svečanosti u starijim vremenima o kojima su pisali učitelji Zastavniković i Šepić obuhvaćale su razne tradicijske običaje i pravila, a odvijale su se u tri vremenske faze počevši od izbora djevojke, buduće snahe, zatim dogovora za svadbu između dviju obitelji, do priprema za svadbu i same svadbe. Brakove su dogovarali roditelji, a posredovala je neka starija rođakinja koja je roditeljima djevojke prenosila poruku, *poručak*. Tek nakon toga dolazili su prosci kad su bili sigurni da bračna ponuda neće biti odbijena. Budući par prvi puta bi se susreo na misi u crkvi, a tek nakon toga smjeli su prošetati mjestom.

Tradicijske svadbe sadržavale su svojevrсни ritual prilikom dolaska mladoženjinih svatova pred mladenkunu kuću. Znali bi naići na zaključana vrata pa bi uslijedilo dozivanje i pregovaranje, a uslijedila bi zamjena mladenke drugom djevojkom. Svadbenu povorku predvodio je *korovenja* noseći u rukama

⁶ Od 1895. do 1910.

okićenu *korenicu* (struk crnog zelja) i mali *baril* s vinom. U kući mladenke pjevala se iz davnina naslijeđena pjesma *Kad se kćerčica od majke dilila*. Mladenkin miraz nosile su djevojke i mlade snahe. Svadba je za cijelo selo bila značajan društveni događaj u kojem su sudjelovali svi mještani čašćavajući svatove, najčešće vinom zakuhanim s medom, malo ulja i papra.

Učiteljica Zorka Löschner Zastavniković (1889.–1968.), rođena je i provela djetinjstvo u Grižanama gdje je imala priliku slušati pričanja starijih o svadbenim običajima u prošlim vremenima. U svojim bilješkama donosi kratak opis tradicionalne odjeće mladenke, koja je prema usmenoj predaji bila crvene boje. Uz to, mladenke su na glavi nosile visoku ženidbenu kapu *bisirnica*, složenu od raznobojnih cvjetova. Takve visoke kape nosile su mladenke još sredinom 20. stoljeća u drugim dijelovima Hrvatske, primjerice u Zagorju i Slavoniji (Vitez 2001: 336, 337). U grižansko-belgradskom kraju mladenke se na razmeđu 19. i 20. stoljeća više nisu odijevale na tradicionalan način koji spominje učiteljica Zastavniković, niti su odjevale narodnu nošnju. Izgled svadbene odjeće promijenjen je pod utjecajem gradske mode pa su i vinodolske mladenke prihvatile bijele vjenčalice s vjenčićem na glavi i velom. O tome svjedoče fotografije svatova iz toga doba. Promijenio se ne samo izgled mladenkine odjeće nego i običaji prigodom vjenčanja. U prvim desetljećima 20. stoljeća, usporedo s nestajanjem velikih zadružnih porodica⁷ (Barbarić. Škrgatić 2015: 77, 78), nestaje i običaj da roditelji svojoj djeci biraju bračnog partnera i ugovaraju brak.

Pod utjecajem općih društveno-ekonomskih promjena polako se mijenjao način života stanovnika grižansko-belgradskog kraja. Muškarci su svake zime, vraćajući se s privremenog rada po svijetu, donosili u rodni kraj razne novosti koje su osuvremenjivale život na selu. Postupno se prihvaća građanski stil života koji je donosio nova pravila i životne navike pa su prvenstveno mlađi stanovnici napuštali tradicijske običaje jer su postali zastarjeli, nemoderni i nespojivi sa suvremenim shvaćanjima života. Djevojke su u prvim desetljećima 20. stoljeća u sve većem broju pohađale i završavale pučku školu, a neke i Žensku stručnu školu koja je 1902. otvorena u Crikvenici (Barbarić 2012: 277). Obrazovanje je omogućavalo gospodarsku neovisnost i utjecalo na mijenjanje načina života na selu i gašenje mnogih običaja, među kojima i svadbenih. Nakon izgradnje Doma u Grižanama 1925. nastaje novi običaj odlaska na ples nakon crkvenog vjenčanja. Tu bi se uz tamburice ili harmoniku pogostili svatovi i ostali mještani hladnim narescima i pićem, a nakon toga svatovi su odlazili u mladenkinu kuću na večeru. Drugi svjetski rat i poratno razdoblje ubrzali su pod utjecajem novog svjetonazora napuštanje nekih svadbenih

⁷ Zadnji primjer zadružne porodice bila je obitelj Šarar – Matini u kojoj su tri generacije živjele u istom kućanstvu sve do početka Drugog svjetskog rata.

Mnoge djevojke pohađale su tečaj šivanja, pa je šivaća mašina često bila dio svadbene dote. Snimljeno 30-ih godina 20. stoljeća. Izvor: Obiteljska zbirka Katicice Barbarić.

običaja. Koncem 50-ih godina svadbena večera po običaju se održavala u kući mladenke i trajala je cijelu noć. Elegantne bijele vjenčalice, zabilježene na fotografijama svadbi već od početka 20. stoljeća, naznačile su dotok i usvajanje amerikaniziranih običaja donesenih iz prekomorskih zemalja ili viđenih u hollywoodskim filmovima. Pritom se u lokalnoj sredini sačuvao i jedan dio tradicijskih običaja, osobito onih šaljivog karaktera kojima se rado zabavljaju i suvremeni svatovi.

Literatura i izvori

BARBARIĆ, Ivan. 2016. *Rječnik griško-belgradskoga govora*. Centar za kulturu Dr. Ivan Kostrenčić. Crikvenica. 94.

BARBARIĆ, Katica. 2008. Divojke su već sa 16 let šle za nevestu. Prilog *Beseda*. Novi list. Rijeka. (nije poznat točan datum objave).

BARBARIĆ, Katica. 2012. Ručni rad i najstariji zanati. *Vinodolski zbornik 14/2012*. Centar za kulturu Dr. Ivan Kostrenčić. Crikvenica. 277.

BARBARIĆ, Katica, ŠKRGATIĆ, Sanja. 2015. Život žena u Vinodolu početkom 20. stoljeća od vjenčanja do održavanja obitelji. *Vinodolski zbornik 16/2015*. Centar za kulturu Dr. Ivan Kostrenčić. Crikvenica. 102.

GAŠPAROVIĆ, Damir. 2019. *Stanovništvo Općine Vinodolske 1857. – 2011. (Grižane-Belgrad)*. Crikva.hr. <https://www.crikva.hr/stanovnistvo-opcine-vinodolske-1857-2011-grizane-belgrad/4136> – pristupljeno 14. 2. 2022.

KELEMEN, Petra. LONČAR, Sanja. 2011. Obično vs. atraktivno: kako priče o načinu života postaju dio turističke ponude. *Studia ethnologica Croatica*. Vol 23: 1-394. Zagreb.

Rezultati popisa stanovništva 2021. *Objavljeni prvi rezultati popisa stanovništva 2021*. Vinodolska općina – službeni portal. 17. siječnja 2022.

<https://vinodol.hr/objavljeni-prvi-rezultati-popisa-stanovnistva-2021/> – pristupljeno 14. 2. 2022.

VINODLKE. 2011. *Pisme po zgoru*. CD. Centra za kuturu Dr. Ivan Kostrenčić. Crikvenica.

VITEZ, Zorica. 200. Narodni običaji. U: *Hrvatska tradicijska kultura na razmeđu svjetova i epoha*. Ur.: Zorica Vitez i Aleksandra Muraj. Barbat d.o.o., Galerija Klovićevi dvori, Institut za etnologiju i folkloristiku. Zagreb.

Katica Barbarić*
Sanja Škrgatić**

UDC 392.51(497.561Grižane)“18/19”
professional paper

* Grižane, HR-51244 Grižane

** Centar za kulturu Dr. Ivan Kostrenčić

Školska 1, HR-51260 Crikvenica

ured@kultura-crikvenica.hr

skrgaticsanja@gmail.hr

Wedding customs of the Grižane-Belgrad region at the end of the 19th and beginning of 20th century

Summary

The article provides a description of the traditional wedding customs of the inhabitants of villages and hamlets in the area of Grižane, a place located on the territory of the current Municipality of Vinodol. The period within the last decades of the 19th and the first decades of the 20th century is covered, in which life in the countryside is gradually being changed and modernized, so the traditional customs are slowly fading. At the same time, the co-author of the article, Katica Barbarić (born 1935), refers to her own childhood memories and the stories of elderly inhabitants that she listened to as a young person, and she also uses the writings of the teachers Zorka Löschner Zastavniković and Dragutin Šepić.

In the past, marriages were arranged by parents, with the mediation of an elderly female relative who passed the message to the girl's parents. Only then, the suitors would arrive when they were certain that the marriage proposal would not be rejected. Upon the arrival of the bridegroom's wedding party in front of the bride's house, negotiations took place, and sometimes they would come across locked doors, so they had to loudly call the household members. The wedding procession was led by a korovenj (the leader of the wedding party, waiving a flag accompanied by a virgin or two) carrying an ornate korenica (a bundle of black cabbage) and a small barrel with wine in his hands. In the house of the bride, a song inherited from antiquity called Kad se je kćerčica od majke dilila /When the daughter was separated from her mother was sung. The bride's dowry

was carried by girls and young daughters-in-law. The life of the young couple took place in a family unit, where everything was decided by the father-in-law and mother-in-law. Alongside with the disappearance of large cooperative families in the first decades of the 20th century, the custom of parents selecting a spouse for their children and arranging the marriage disappeared as well.

The article contains descriptions of various wedding customs that have been preserved in their main content guidelines until the middle of the 20th century. Traces of individual customs and rules can be found nowadays in jokes and anecdotes that are used to entertain the wedding party.

Keywords: traditional wedding customs, the region of Grižane-Belgrad, Vinodol, end of the 19th century, beginning of 20th century